

Peter Bebjak.

Oponentský posudok habilitačnej práce.

Magister Peter Bebjak natočil zatiaľ štyri celovečerné filmy: Marhuľový ostrov, Zlo, Čistič a Čiara. Každý z jeho projektov priniesol do Slovenskej kinematografie niečo iné, nové, zaujímavé, umelecky alebo komerčne podnetné. To je všeobecné konštatovanie. Ale preskočme od všeobecného ku konkrétnemu. K obhajobe predložil dva posledné filmy: Čistič a Čiara.

Prvý je príbehom mladého, osamelého, sociálneho outsidera Tomáša, ktorý čistí byty a domy po mŕtvych ľuďoch, alebo zvieratách. Temný film odohrávajúci sa v uliciach a domoch jesennej Bratislavy. Vozíme sa s Tomášom na bicykli, navštevujeme osobné priestory, v ktorých žili nebožtíci, trávime s ním nudné chvíle v jeho vlastnom studenom, stroho zariadenom panelákovom byte, kde ho zabávajú iba susedia ktorých hádky počuje cez vetráky. Tomáš skoro vôbec nerozpráva, nereaguje na podnety vonkajšieho sveta, uzavretý sám do seba. Film sa rozbieha až otravne pomaly. Spomaľuje čas, vnára sa do nedefinovateľného napätia. A tak pokračuje ďalej. Divák postupne vstupuje do hlavnej postavy, v ktorej sa však nedokáže úplne orientovať pre nedostatok informácií. A to je na tomto príbehu to vzrušujúce: vtiahne nás do deja vďaka chladnej, príťažlivej a predsa občas jemne clivej atmosféry, ktorá je príbehom mesta kde žije citovo aj sociálne vyprázdnený Tomáš. Jemu však nie je tento svet úplne ľahostajný, čo prezrádza tlmená, no občas až brutálne vybuchujúca agresivita. Spôsob narábania s časom a atmosférou, presný záberový timing, ktorý nám umožňuje precítiť emocionálny svet príbehu i racionálne zhodnotiť významovo obsahovú rovinu, to je pre mňa jedna z najsilnejších stránok tohto filmu, i keď práve toto považujú niektorí za jeho slabinu. Rozprávanie vnútorne funguje práve vďaka plíživému, spomalenému rytmu, ktorý si však vyžaduje od diváka spoluprácu a akceptáciu. Jednoducho musí prijať autorskú hru.

Príbeh Tomáša Čističa má výraznú sociálnu rovinu a režisér ju mohol ešte zvýrazniť, prípadne mohol celý film natočiť ako dnes tak obdivovanú sociálnu drámu, čiže autenticky, polo dokumentárne s nehercami. No prečo by to robil? Jednak je vnútorne ináč nastavený (napríklad ako herec výrazne miluje prácu s hercami) no a asi ani nechcel zapadnúť medzi ostatných a radšej, (určite, ako ho poznám aj s radosťou) použil rafinovanejší spôsob filmového rozprávania. Chce diváka zabávať, hrať sa s ním, vzbudzovať napätie a silné emócie, čo sa mu výrazne podarilo v závere filmu.

Čistič na mňa pôsobil manieristicky. Čo z pohľadu výtvarného umenia znamená virtuózne používanie formálnych a technických prostriedkov bez vnútornej väzby na obsah diela, čiže štýlovú afektovanosť. Ibaže v tom prípade je to naopak. Virtuózne používanie formálnych a technických prostriedkov spoluvytvára obsah diela, ktoré je významovo aj výrazovo postavené na sympatickej efektnej afektovanosti, ktorá vychádza z vnútorného tkaniva rozprávania a je vytvorená obrazom, svetlom, výtvarnosťou, presným výberom a štylizáciou prostredí ako aj s už spomínaným využívaním filmového času, záberových rakurzov a dĺžok. Rozpráva príbeh sociálnych outsiderov subjektívne z vnútra postavy a popritom si zachováva chladný odstup. Nepoužíva okázalé, moderné výrazové filmové prostriedky, využíva jemnú

efektnú estetiku. Spôsobom rozprávania, funkčným záberovaním, svetlom, ktoré v Kristíniom byte vytvára pôsobivý šerosvit, v ktorom potom vynikajú ostro osvetlené prvky a tie dotvárajú mágiu obrazu.

Čistič rozpráva o partnerskom vzťahu medzi Tomášom a Kristínou, ako aj o vzťahu medzi súrodencami Kristínou a Adamom. Ale i tieto vzťahy si zachovávajú pred divákom výraznú mieru tajomstva, niečo sa dozviem iba z útržkov ich rozhovorov. Otázka je, že či také výrazne tajomstvo a nepreniknuteľnosť jednotlivých hrdinov filmu pomáha. Myslím si, že áno. Divák sa síce v príbehu až tak veľmi neorientuje, ale na druhej strane si ho môže domýšľať a interpretovať podľa seba. Mlčivosť filmu a strohé dialógy sú oveľa zaujímavejšie, ako košaté rozhovory. Zábavnosť, brisknosť a hĺbka dialógov nakoniec nie sú silnou stránkou slovenských filmov.

V tajomnom príbehu vynikne, alebo aspoň získa presne kontúry citová labilita, sociálna nestabilita ale i brutalita hrdinov, ktorí sa potácajú na okraji spoločnosti. Oni vlastne ani nehľadajú nejaké istoty alebo spokojnosť v živote, oni sa ani nebúria. Odovzdávajú sa vlastnej biologickej prirodzenosti a chcú iba prežiť. Záver príbehu však dostáva rýchlejší spád a Tomáš s Kristínou sa dotknú niečoho, čo je perspektívou a zmyslom existencie, veličinami, ktoré dovtedy nepoznali. Koniec je emocionálne silný, no zároveň otvorený, opäť sa vnára do tajomstva, tak ako v ňom plával počas celého príbehu. Odohráva sa na výtvarne veľmi smutno a melancholicky pôsobiacej autobusovej stanici, lebo ako som už spomínal Čistič je príbeh, aj o chladnej, príťažlivej a občas jemne clivej atmosfére odvrátenej strany Bratislavy, po ktorej sa túla, či už na bicykli alebo pešo, množstvo podobných stratencov ako sú Tomáš, Kristína a ďalší.

V diele absentuje humor, ale vynikajú herecké výkony hlavných predstaviteľov Rebeky Polákovej a Noela Czuczora.

Zatiaľ ostatný film Petre Bebjaka Čiara, je na slovenské pomery obrovský megahit, v ktorom vytiahli do boja silné herecké kalibre: Tomáš Maštálir, Emília Vašáryová, Zuzana Fialová a ďalší. Je to príbeh o mafiánskej rodine Adama Krajnaka, ktorá býva na hranici s Ukrajinou a žije z pašovania tovaru a ľudí, vystrašených migrantov. Čiara sa inšpirovala gangsterským filmom. Rozpráva príbeh s mnohými postavičkami, zvláštnymi typmi a humornými hláškami. Nie je to esteticky uzavretý Čistič. Je to film otvorený, ktorý nekladie až tak dôraz na štýlovú jednotu, skôr na zaujímavé rozprávanie. Peter chcel vyrozprávať príbeh, na ktorý sme ako deti radi chodili do kina. Film zábavný a zároveň drsný, ktorý nás prekvapuje dejom, surovosťou ale aj neohrabanou láskou. Vytvára typy, ktoré potom radi napodobňujeme. Niečo sa mu podarilo a niečo nie. Určite sa mu podarilo vykročiť novou cestou na konci ktorej je komerčný úspech. A zároveň dokázal vytvoriť film, ktorý divákov zaujal a zabával a ktorý mu nakoniec priniesol ocenenia na medzinárodných filmových festivaloch.

Čiara má v sebe viacero rovín. Ide o čiaru, ktorá rozdeľuje od seba dva rozdielne svety: Slovensko a Ukrajinu. Práve z tejto rozdielnosti Adam Krajnak a jeho rodina žijú. Podplácajú policajtov a pašujú tovar. Ale film rozpráva aj o čiare, ktorá postupne vytvára hranicu medzi minulosťou a budúcnosťou. Hranice sa postupne hermeticky uzatvoria a tým obmedzia ich pašerácku živnosť. Adam aj jeho komplici si dosť intenzívne uvedomujú, že ich svet zomiera. Niektorí hľadajú nové možnosti, napríklad pašovanie drog a iní zomierajú, lebo sa nevedia prispôbiť. Adam odmieta jedno i druhé, akoby nechcel prekročiť pomyselnú čiaru medzi tým, čo je podľa neho ešte morálne a čo nemorálne, čo je ďalší rozmer príbehu. Pritom je to hrdina, ktorý nemá naše sympatie, pretože žije z nemorálneho biznisu a rešpektuje, alebo aj sám aktivizuje nemorálne skutky (odreže napríklad kus prsta bratrancovi a keď treba zabíja

). Čiara medzi správnym a nesprávnym je v jeho svedomí veľmi krehká a zradná. Vytyčuje si ju svojvoľne a sám, bez ohľadu na rodinu i okolie.

Niektoré obrazy filmu sú svieže a originálne, napríklad záverečná scéna, ktorá komickým absurdným spôsobom naznačuje staronový biznis: migranti v zástupe vychádzajú z WC, v ktorom môže končiť podzemný tunel z Ukrajiny, iné zase akoby recyklovali nápady a atmosféru z predchádzajúcich Petrových filmov. Oslava zasnúbenia Adamovej dcéry (ktorá ma mimochodom pôsobivú atmosféru) pripomína scénu z Marhuľového ostrova. Napriek všetkým za i proti je to dielo inšpiratívne.

Peter Bebjak tvorbou a výraznými úspechmi provokuje (v dobrom slova zmysle) nielen iných autorov slovenského filmu, ale hlavne študentov, tým, že prakticky im ukazuje možnosť ako sa i u nás dá realizovať nielen umelecký, ale aj žánrovo mainstreamový film na slušnej profesionálnej úrovni. Vlastnou prácou inšpiruje a vyzýva študentov aby sa nevzdávali, ale aby bojovali nielen v oblasti tvorivosti ale aj na pôde komerčnej úspešnosti.

Vytvára precedensy a sám je vzorom. Inšpiruje, pretože je inšpiratívny. Odvážne hľadá nové cesty a cestičky nielen vo svojej umeleckej, ale aj v teoreticko pedagogickej činnosti. Je jedným z pilierov katedry Filmovej a televíznej hranej réžie.

Súhlasím s návrhom udeliť Mgr. Petrovi Bebjakovi titul docent.

V Bratislave, 11.4.2019

